

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра археології, етнології та культурології**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету історії та
міжнародних відносин

Віталій
Віталій АНДРЕЙКО

« 30 » 06 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕТНОЛОГІЯ

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Галузь знань: А Освіта

Спеціальність: А4 Середня освіта

Предметна спеціальність: А4.03 Середня освіта (Історія та
громадянська освіта)

Освітня програма: Історія

Статус дисципліни обов'язкова

Мова навчання українська

Ужгород – 2025

Робоча програма навчальної дисципліни «Етнологія» для здобувачів **першого (бакалаврського) рівня** вищої освіти галузі знань **А Освіта** спеціальності **А4 Середня освіта** предметної спеціальності **А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)**, освітньої програми **Історія**.

Розробник: Леню П.Ю. – доцент кафедри археології, етнології та культурології, факультету історії та міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ».

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри археології, етнології та культурології

протокол № 11 від «27» червня 2025 року

завідувач кафедри _____ доц. Володимир МОЙЖЕС

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин

протокол № 7 від «27» червня 2025 року

Голова науково-методичної комісії _____ доц. Світлана МИШКО

© Леню П.Ю., 2025

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2025

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання:	2	2
аудиторних – 3.1	Лекції:	
	20	6
самостійної роботи студента – 3.1	Практичні (семінарські):	
	24	6
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	46	78

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Етнологія» є формування у студентів системних знань про природу етносу й етнічності, процеси етногенезу та націогенезу, вплив етнічного та національного чинників на розвиток культури людства, особливе та загальне у сфері етнічних процесів. Глибокі етнологічні знання сприяють формуванню толерантної особистості, необхідні майбутньому історичному педагогічному і краєзнавчому професійному діячові, здійсненню етнографічних та усно-історичних досліджень, керування шкільними етнографічними гуртками, а також при створенні шкільних краєзнавчих музеїв.

Відповідно до освітньої програми, опанування навчальної дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

ЗК – 01 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях.

ЗК – 08 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій.

ЗК – 10 Здатність поважати різноманітність і мультикультурність суспільства, усвідомлювати необхідність рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу.

ФК – 01 Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету.

ПК – 01 Знання та розуміння змісту й методології фундаментальних і спеціальних історичних дисциплін.

ПК – 04 Здатність інтегрувати набуті знання соціальних та гуманітарних наук в самостійну систему, виявляти цілісність знань та умінь.

ПК – 05 Здатність розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Етнологія» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

OK 03 Археологія
OK 04 Історична географія та картографія

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Історія» вивчення дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Демонструє знання основ історичної науки та громадянської освіти, оперує базовими категоріями та поняттями предметної спеціальності А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) та імплементує здобуті знання у навчальну і практичну діяльність.	ПР – 07
Демонструє інтегроване мислення, пояснює цілісну картину суспільно-історичного розвитку через міжпредметні зв'язки.	ПР – 15
Використовує краєзнавчу складову курсу історії для активізації пізнавальної діяльності учнів; розуміє й популяризує історико-культурну спадщину України та світу.	ПР – 16
Цінує різноманіття та мультикультурність; уміє ідентифікувати себе у системах загальнолюдських і національних цінностей, керується в педагогічній діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва	ПР – 20

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Етнологія»:

Очікувані результати навчання	Шифр ПРН
Демонструє знання основних концепцій, теорій та методів етнології. Оперує ключовими поняттями: «етнос», «нація», «етнічна ідентичність», «традиційна культура» тощо. Аналізує етнічні процеси в історичній перспективі.	ПР – 07
Пояснює зв'язки між етнологією та іншими науками (історією, антропологією, соціологією). Аналізує міжетнічні відносини та їхній вплив на соціально-історичний розвиток суспільства. Розкриває особливості етнокультурного розвитку України та світу.	ПР – 15
Використовує знання з етнології для популяризації історико-культурної спадщини. Організовує етнографічні дослідження, польові експедиції, музейну та просвітницьку діяльність. Формує інтерес до традиційних культур та етнічного різноманіття України.	ПР – 16
Оцінює роль етнічних спільнот у формуванні національної ідентичності. Аналізує механізми міжетнічної взаємодії, міжкультурного діалогу та інтеграції меншин у суспільстві. Дотримується принципів толерантності та плюралізму у міжетнічних стосунках.	ПР – 20

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є відповіді на семінарських заняттях, контрольні роботи, індивідуальна самостійна робота з джерелами з наступною презентацією результатів, залік.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: доповіді на семінарських заняттях, виконання практичних завдань. Контроль самостійної роботи здійснюється шляхом перевірки виконаних завдань на практичних заняттях, захист реферату

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота. Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Об'єктами поточного контролю знань студентів є:

Активність та результативність роботи на практичних заняттях

Виконання завдань самостійного опрацювання

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота													Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	50	100
2	2	2	4	4	5	5	5	5	5	5	2	2		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	10	30
Самостійна робота	1	20
Модульна контрольна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Виконання модульної контрольної роботи передбачає розгорнуті письмові відповіді на 2 завдання/питання. Кожна правильна відповідь максимально оцінюється в 25 балів. До модульної контрольної роботи допускаються студенти які відвідали не менше 90 % аудиторних занять і отримали не менше 50 % від можливої кількості балів за поточну роботу.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Вступ до дисципліни.

Предмет, завдання і значення предмету «Основи етнології». Об'єкт і предмет дослідження науки. Місце предмету в системі гуманітарних дисциплін та її зв'язок з історією, етнографією, соціо-культурною антропологією, фізичною антропологією, соціологією й краєзнавством. Міждисциплінарність та прикладне значення науки. Етнологія в освітній програмі вищих навчальних закладів, у виховній та науково-дослідницькій роботі. Назви науки. Національні традиції науки (етнографія, етнологія, антропологія). Основні (базові) поняття дисципліни.

Тема 2. Джерела та методи етнології

Джерела етнології. Усні, писемні, археологічні, етнографічні, етнолінгвістичні джерела, дані палеоботаніки та палеозоології. Архівні та музейні джерела. Зображувальні матеріали.

Матеріали етнографічних експедицій. Спеціальні і загальнонаукові методи етнології. Методика збору польових етнографічних матеріалів. Етапи експедиційної роботи. Методи етнологічних досліджень. Методи усної-історії.

Тема 3. Етнос та його ознаки.

Основні поняття етнології. «Суспільство» та «спільнота» у формулюванні Фердинанда Тьоніса. Форми людських спільнот. Таксономія людських спільнот. Еволюція поняття етносу. Співвідношення понять «етнос», «народ», «нація», «національність» та ін. Ознаки етносу. Історичні типи етносу (радянський підхід). Етнічні та соціальні типи (за Франсом Боасом). Суспільство у дослідженнях представників соціальної антропології.

Тема 4. Основні теорії етносу та етногенезу.

Класифікація етносів. Поняття «етнос» та «етнічність». Поняття «нація» та «народ». Біологічна (М. Широкогоров) та енергетична (Л. Гумільов) теорії етносу. Теорія етносу Ю. Бромлея. Примордіалістський напрям в етнології (К. Гірц, П. Берг). Переніалістська концепція етносу (Е. Сміт). Інструменталістська концепція етносу. Конструктивістська концепція етносу. Концепції етносу в українській науці. Структура етносу. Основні критерії розмежування етносів. Поняття «етногенез». Основні концепції етногенезу.

Тема 5. Основні концепції етнічності.

Основні підходи до поняття та феномену «етнічність». Співвідношення понять «етнос» та «етнічність» у сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій традиції. Ф.Барт та К.Гірц про етнічність. Основні концепції етнічності : примордіалістські, інструменталістські, конструктивістські. Етнос та етнічність як аналітичні категорії в дослідженнях етнічних та національних процесів сучасності.

ТЕМА 6. Теорії нації та націоналізму.

Про термін «нація». Теорії нації та націоналізму. Формування нації. Нація як громадянсько-державна та етнічно-соціальна категорія. Етноцентризм. Націоналізм. Шовінізм. Нація і державність. Природа національних конфліктів. Міжнаціональні проблеми та конфлікти. Національна (етнічна) політика держави. Національна політика в Україні та сусідніх державах.

ТЕМА 7. Мозаїчність етносу.

Природа етнічної мозаїчності. Вертикальна та горизонтальна мозаїчність. Етно-географічна та історико-культурна мозаїчність етносу. Історико-культурні зони. Субетноси. Етнографічні групи. Етнографічні райони (локально-територіальні групи). Етнографічні околиці. Роль мозаїчності.

Тема 8. Етнос і культура, природа та мова.

Культура та її етнічні функції. Етнічна і національна культура. Сучасна світова культура й етнічні культури. Зближення національних культур. Етнічний стереотип і етнічний образ. Вплив географічного середовища на етногенез. Географічні умови та їх вплив на етнічну історію. Етно-соціальні функції мови. Рідна мова. Національна мова. Державна мова. Мови міжнаціонального спілкування.

Тема 9. Традиційне мислення і культура

Характерні ознаки традиційної (архаїчної) культури. Особливості «дологічного» мислення представників «примітивних» культур. Специфіка сприйняття та мислення в традиційній культурі. Основні риси традиційної культури. Звичаї та ритуали в архаїчних та традиційних спільнотах. Проблема модернізації традиційних суспільств.

ТЕМА 10. Етнічна ідентичність та етнічна психологія.

Поняття «етнічна ідентичність». Основи етнічної ідентичності. Типи етнічної ідентичності. Етнічна самосвідомість. Етнічні установки. Етнічні гетеро- та аутостереотипи (стереотипи, упередження та забобони). Акультурація та інкультурація. Поняття менталітету. Етнонаціоналізм. Національний характер та національне самосвідоме. Структура психології етносу (цінності, установки, знання тощо). Особливості етнічної самоідентифікації.

ТЕМА 11. Етнічні процеси та міжетнічні комунікації.

Етнічні процеси. Етнооб'єднувачі процеси: етнічна дифузія, етнічна консолідація, етнічна асиміляція, міжетнічна інтеграція, етнічна конвергенція, етнічна фіксація. Етнорозмежувальні процеси: етнічна парціація, етнічна сепарація, етнічна дисперсизація. Етнічні контакти і їхні результати. Теорії етнокультурної взаємодії. Етнічні процеси в сучасному світі. Специфіка етнічних конфліктів і їх причини. Типологія етнічних конфліктів. Форми і способи врегулювання етнічних конфліктів

ТЕМА 12. Класифікації етносів.

Географічна класифікація. Релігійна класифікація. Антропологічна класифікація. Етнолінгвістична класифікація. Господарсько-культурна класифікація. Господарсько-культурні типи. Історико-етнографічна (історико-культурна) класифікація. Інші відомі варіанти класифікації етносів. Корінні та малочисельні народи.

ТЕМА 13. Сучасна етнічна картина людства.

Етнічна історія Землі. Основні етно-культурні провінції, області, підобласті. Етнічні процеси ХХ – поч. ХХІ ст. Расова структура населення. Етнічний склад населення світу. Мовна структура населення світу. Расова структура населення України. Етномовна-структура населення України.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Форма навчання:				
	Усього	у тому числі			
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Тема 1. Вступ до дисципліни.	1				
Тема 2. Джерела та методи етнології.	1				5
Тема 3. Етнос та його ознаки.	2				5
Тема 4. Основні теорії етносу та етногенезу.	2				5
Тема 5. Основні концепції етнічності.	1				5
Тема 6. Теорії нації та націоналізму	1				5
Тема 7. Мозаїчність етносів	2	10			5

Тема 8. Етнос і культура, природа та мова		1			5
Тема 9. Традиційне мислення і культура		1			5
Тема 10. Етнічна психологія та етнічна ідентичність		2			5
Тема 11. Етнічні процеси та міжетнічні комунікації		2			5
Тема 12. Класифікації етносів		2	6		5
Тема 13. Сучасна етнічна картина людства		2	4		5
Модульна контрольна робота			2		
Разом за модуль		20	24		46
Разом за семестр	90	20	24		46

6.3. Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	Заочна
1	Етногенез та етнічна історія народів Західної Європи	4	2
2	Етногенез та етнічна історія народів Східної Європи	4	2
3	Етногенез та етнічна історія народів Північної Америки	2	2
4	Етногенез та етнічна історія народів Південної Америки	2	
5	Етногенез та етнічна історія народів Південної та Східної Азії	2	
6	Етногенез та етнічна історія народів Західної та Центральної Азії	2	
7	Етногенез, етнічна історія, матеріальна та духовна культура народів Австралії	2	
8	Етногенез, етнічна історія, матеріальна та духовна культура народів Океанії	2	
9	Етногенез та етнічна історія народів Африки	2	
Разом		22	6

Використання елементів неформального навчання – здобувач із запропонованих як альтернативних форм (проходження дотичних до тем модуля онлайн курсів на платформах Освіторія, Prometheus, EdEra та ін) може обрати одну і за наявності сертифіката отримати кількість балів передбачених за конкретну тему

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		денна	Заочна
1	Етнос і культура, природа та мова	4	6
2	Джерела та методи етнології.	4	6
3	Етнос та його ознаки.	4	8
4	Традиційне мислення і культура	4	6
5	Етнічна психологія та етнічна ідентичність	4	6
6	Етнічні процеси та міжетнічні комунікації	4	6
7	Мозаїчність етносів	4	6
8	Основні концепції етнічності	4	6
9	Теорії нації та націоналізму	4	6
10	Сучасна етнічна картина людства	4	6
11	Класифікації етносів	2	8
12	Основні теорії етносу та етногенезу.	4	8
Разом		46	78

Виконання самостійної роботи передбачає глибоке та більше деталізоване, ніж на лекціях та семінарських заняттях, опрацювання вибраної студентом теми з наступним захистом в усній формі. Максимальна оцінка за успішне виконання самостійної роботи – 20 балів.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

З метою унаочнення інформативної частини курсу, а також для кращого засвоєння матеріалів необхідно використовувати технічні засоби для перегляду аудіо-відео-фото джерел, що передбачає обладнання лекційної аудиторії проектором та комп'ютером або ноутбуком чи інтерактивною дошкою.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література (до 10 позицій найновішої)

1. Борисова Ольга. Соціальна антропологія. Київ: Кондор, 2021. 412 с.
2. Етнопсихологія: психодіагностичний практикум. Хрестоматія. Київ: Університет Україна, 2023. 128 с.
3. Дельєж Робер. Нариси з історії антропології. Школи. Автори. Теорії. Київ: КМА, 2008. 287 с.
4. Крилова Світлана, Хамітов Назіп. Людина і культура. Словник. Київ: Центр навчальної літератури, 2025. 296 с.
5. Марченко О.М. Етнологія народів світу: Навчальний посібник. Кропивницький, ТОВ ПОЛІМЕД-Сервіс. 2019. 382 с.
6. Паніотто Володимир. Соціологія в анекдотах. Київ: Дух і літера. 2022. 392 с.
7. Утвенко В. В. Етнологія: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 244 с.
8. Хрящевська Л. М. Етнологія : навчальний посібник для здобувачів закладів вищої освіти. Миколаїв : видавець Румянцева Г. В., 2022. 305 с.
9. Bitušiková Alexandra. Kapituly z urbannej antropologie. Banska Bystrica: Signis.sk, 2018. 126 s.
10. Nowicka Ewa. Antropologia. Świat człowieka - świat kultury Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011. 484 s.

Допоміжна література (до 20 позицій, теж максимально нова)

1. Анцибор Дарья. Під подушку чи під ялинку? Антропологічне дослідження свят. К.: Megogo, Лабораторія, 2024. 252 с.
2. Болтарович Зоряна. Народна медицина українців. Київ: Центр навчальної літератури, 2022. 250 с.
3. Бондаренко Наталя. Слов'янський етногенез і становлення українського народу. Ужгород: «РІК-У», 2025, 312 с.
4. Боряк Олена, Маєрчик Марія. Криптадії Федора Вовка. Винайдення сороміцького. Етнографія сексуальності на межі ХІХ–ХХ століть. Київ: Критика, 2018. 464 с.
5. Буйських Юлія. На захід від Бугу. Щоденники з пограниччя. Чернівці: Книги ХХІ, 2024. 456 с.
6. Вовк Федор. Студії з української етнографії та антропології. Харків: Видавець О.Савчук, 2020. 464 с.
7. Грушецький Антон, Паніотто Володимир. Війна і трансформація українського суспільства (2022-2025). Київ: Дух і літера. 2025. 336 с.
8. Етнографічні групи українців Карпат. Бойки. Харків: Фоліо, 2024. 574 с.
9. Етнографічні групи українців Карпат. Гуцули. Харків: Фоліо, 2020. 380 с.
10. Етнографічні групи українців Карпат. Лемки. Харків: Фоліо, 2020. 368 с.
11. Залізник Леонід. Етногенез українського народу. Київ: Ліра-К, 2025. 368 с.
12. Кагаров Євген. Нарис історії етнографії. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 44 с.
13. Леньо Павло. Проблеми та перспективи сучасної етнографії на Закарпатті. Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту. Вип. 8 [Текст] / упоряд. : В. В. Коцан, М. І. Мегела. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2020. С. 232-238.
14. Неїленко Сергій, Русавська Валентина. Кулінарна етнологія. Київ: Ліра-К 2025. 612 с.
15. Петров Віктор. Походження українського народу. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 100 с.
16. Поле. Збірник наукових праць з історії, теорії та методології польових досліджень. Т.1. Вступ до спеціальності. Київ. Дуліби, 2014. 320 с.

17. Сучасна зарубіжна етнологія : антологія. У 2 т. Т. 1 / голов. ред. Г. Скрипник; Київ: НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2010. 950 с.
18. Сучасна зарубіжна етнологія : антологія. У 2 т. Т. 2 / голов. ред. Г. Скрипник; Київ: НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2010. 1214 с.
19. Malinowski Bronisław Argonauts of the Western Pacific. London: Routledge and Kegan Paul (Enhanced Edition reissued Long Grove, IL: Waveland Press, 2013. 630 p.
20. Szompka Piotr. Socjologia XXI wieku. Wprowadzenie krytyczne. Teorie i teoretycy. Krakow: Znak. 2025. 496 s.

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис)

(Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).

(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис)

(Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).

(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище

ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами(Додаток ___).

(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис)

(Прізвище ініціали)